

ВИСТАВИ ЗА П'ЕСАМИ МОЛОДИХ ДРАМАТУРГІВ
У ТЕАТРИ ІМЕНІ Вс. МЕЙЕРХОЛЬДА
(«Список благодіянь» Юрія Олеші у Харкові, 1931)

1930-ті стали складним періодом для театру ім. Вс. Мейерхольда. Починається цькування режисера владою, з репертуару театру примусово знімаються низку постановок («Баня» В. Маяковського, «Самогубець» М. Ерדмана). Характерною особливістю творчості Вс. Мейерхольда цього періоду стало вимушене повернення до психологічного театру. Режисер активно ставить спектаклі за п'єсами класичних і молодих радянських драматургів, виступає з доповідями на захист своєї системи, спростовуючи термін «мейерхольдівщина», який активно поширюється в цей час. Триває гастрольна діяльність театру. Так з'являється колектив і в Харкові влітку 1931 року. Попри зміни у суспільно-му житті, ставлення в місті до Вс. Мейерхольда в 1930-х не змінюється: його чекають, а в пресі з'являються позитивні відгуки на вистави. Під час тритижневих гастролей поряд з відомими вже спектаклями, глядачі побачили нову виставу за п'єсою радянського драматурга Ю. Олеші «Список благодіянь». Напередодні прем'єри з Москви приїжджає сам Всеволод Мейерхольд.

З великої оглядової статті, надрукованої перед приїздом режисера, вдається встановити загальну картину гастролей цього року. Відзначена «виняткова» зацікавленість публіки: «Великий театр ім. Шевченка весь час переповнений. Минулі 8 спектаклів пішли з рядовими аншлагами». Цікавими враженнями для прихильників театру стала пересувна виставка Гостимівського музею та консультації і бесіди з акторами та режисерами театру. У статті відзначається,

що за 7 спектаклів обслуговано понад 2100 осіб. Побіжно зазначено і те, що «мейерхольдівці», як і в минулий свій приїзд, присвятять багато часу громадсько-політичній роботі.

Особливо цікавою з точки зору реакції на прем'єрну виставу харківських критиків та глядачів стає для нас рецензія на «Список благодіянь» М. Романовського, яка з'явилася на сторінках газети «Харківський пролетар». Рецензія дещо іронічна. Вона написана радше стихійно, як перше враження, аніж у властивій М. Романовському аналітичній та аргументованій манері. Вже на початку критик стверджує: це вистава «не стільки про інтелігенцію, скільки спектакль, що в ньому пишно цвіте букет суто-інтелігентського, погордливого ставлення до власної тонкої душі. Це — вистава старо-інтелігентського психологічного чванства й кокетування, “красивой жертвенности”, естетичного егоцентризму й безідейності».

Високо оцінюючи, немов поміж іншим, виставу Вс. Мейерхольда («тонку й ніжну гру звуків та слів, інтимне театральне “чарівництво” великих майстрів-співавторів»), критик закидає їй безідейність та невідповідність чинній ідеології. Основні ж претензії до вистави, зрештою, виявляються претензіями до літературного матеріалу, які Вс. Мейерхольд у своїй виставі не приховав, а посилив завдяки «музиці переживань і настроїв, що так сильно й чарівно звучать». Левову частину рецензії автор присвятив детальному розбору «безідейних» елементів: «Трагедія героїні неясна і неглибока. Але й <...> інші образи — теж неясні і якщо вже глибокі, то або патологічною глибиною <...>, або фантастичні й самодостатньо-театральні <...>. В цих останніх коли й є задум соціальної символіки, то він не вдався. Радянські персонажі <...> бліді. Отже, ідеї та носії цих ідей — не вдалися». Зрештою, М. Романовський наголошує на тому, що вистава стала носієм «старих» ідей, а не нових. І, якщо це зіграно талановито, — «тим гірше».

Втім, харківські глядачі приймали спектакль добре. Нам це доводить лист самого Вс. Мейерхольда до Ю. Олеші: «Не посилали Вам телеграми про успіх “Списку”, вважаючи, що, можливо, прилетите на другу чи третю виставу». Відзначає і те, що місцевому репертуарному комітету спектакль показали напередодні прем'єри, і деякі

члени комісії вимагали його зняти. Мотивом стало твердження, що харків'янам начебто нецікаво стежити за перипетіями героїні, оскільки в місті жодного такого «інтелігента» немає. Отже, як іронічно зазначає режисер, передаючи зауваження реперткому, харківська інтелігенція не схожа на московську, і «годі Харкову йти в хвості Москви. Пора Москві йти в хвості Харкова». Режисер стверджував, що виставу урятувало голосування, в якому більшість виступила «за» показ. А оскільки все ще існувала загроза зняття вистави з репертуару, Вс. Мейєрхольд прибрав під час показу сцену, яка викликала суперечки. Деякі подробиці показу знаходимо в листі З. Райх: ««Список благодіянь» має більший успіх, ніж в Москві. Доходять багато деталей: вихід Боголюбова викликав аплодисменти, мій — після того, як розірвала запрошення на бал — також аплодисменти. Преса ж тут страшенно худосочна и все повторювала те, що говорилося в Москві...»

Аналізуючи ж російську пресу на цю виставу, маємо відзначити, що відгуків безпосередньо на виставу майже немає. Більша частина рецензій присвячена п'єсі. Здебільшого, переходячи до вистави в самому кінці відгуку, автор присвячував їй буквально кілька рядків. Так, скажімо, з рецензії історика та театрального критика І. Круті дізнаємося, що така очікувана вистава «Список благодіянь» «принесла деяке розчарування». Автор хоч і говорить про те, що вистава принесла багато «принципово нового для майстерності Мейєрхольда», але вона «все ще не відповідає тим суспільно-політичним вимогам, які ми маємо право нині пред'являти до його революційного театру».

Ймовірно, причиною такої ситуації могла стати поступова зміна ставлення до Вс. Мейєрхольда та його театру. Наростання вимог нової ідеології не могло не позначитися і на відгуках провідних критиків. Окрім того, невисоку художню цінність п'єси визнавали майже всі, як і той факт, що цих вад у своїй виставі режисер приховувати не став.

Зрештою, можемо зробити висновок, що гастролі пройшли доволі плідно і мали великий успіх у публіки. Харків'яни побачили нову виставу, а спектаклі проходили з неодмінними аншлагами. Глядачі мали змогу також ознайомитись з пересувною виставкою Театру ім. Вс. Мейєрхольда, поспілкуватися з акторами та режисерами.